

27.8.2012

Dnro 3013/4/11

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Jussi Pajuoja

Esittelijä: Esittelijäneuvos Jorma Kuopus

PERUSKOULUN OPPILAAN KURINPIDOSSA EI VOITU KÄYTTÄÄ NÖYRYTTÄVÄÄ SEISOTTAMISTA

1 KANTELU

Kantelija arvosteli lapsensa huoltajana 23.8.2011 eduskunnan oikeusasiamiehen kanslialle osoittamassaan kirjeessä peruskoulun erityisluokanopettajan menettelyä sanotun oppilaan kohtelussa elokuussa 2011.

Kantelijan lapsi oli aloittanut yläkoulun 7. luokan. Hänellä on lukivaikeutta ja lieviä neurologisia erityispiirteitä (mm. käytännön tilanteiden hallinta ja tarkkaavaisuus). Siten hän tarvitsee erityistä tukea ja käy ESY-opetuksessa koulua pienluokassa. Tämän pienluokan toinen opettaja oli aloittanut toimessaan vasta kyseisen lukukauden alussa.

Oppilas oli saapunut kotiin koulusta itkuisena ja selvästi hämmästyneenä. Syynä oli se, että lapsen oma opettaja oli ohjeistanut oppilaan lukemaan itsenäisesti historiaa oppitunnin alussa. Oppilasta oli kuitenkin alkanut lukivaikeuden ja koulun alkuvaiheen jännityksen vuoksi väsyttää.

Tämän vuoksi opettaja oli selvittänyt asiaa ja lähettänyt oppilaan erityisluokanopettajan opettamaan pienluokkaan. Oppilas oli mennyt luokkaan. Siellä paikalla olivat olleet erityisluokanopettaja, luokan oppilaat ja kaksi koulunkäyntiavustajaa. Erityisluokanopettaja oli komentanut oppilaan kaikkien läsnäolijoiden nähden seisomaan luokan sivustalle. Hän oli todennut oppilaalle: "Seisot siinä, ettet vaan nukahda". Kantelun mukaan hän oli seisottanut oppilasta samassa paikassa kaikkien oppilaiden ja kouluavustajien läsnä ollessa koko oppitunnin ajan muun luokan ja henkilökunnan jatkaessa koulutyötään.

Kantelijan mukaan kokemus oli ollut oppilaalle nöyryyttävä ja aiheuttanut ahdistusta. Erityisluokanopettajan luokkaan lähettäminen on koulussa erityisopetuksessa opettajien välinen käytäntö ja tapa tehdä yhteistyötä.

Kantelija oli sittemmin selvittänyt huoltajana asiaa koulun vs. rehtorin kanssa. Tämän jälkeen erityisluokanopettaja oli tavannut oppilaan ja todennut opettajien ja luokkatovereiden läsnä ollessa oppilaalle: "Ei sitä nyt tuolla tavalla pidä ruveta itkemään siitä, että joutuu vähän seisomaan". Kantelija oli keskustellut tilanteesta ja oppilaan erityispiirteistä myös koulussa rehtorin ja toisen opettajan kanssa. Erityisluokanopettajan toimintatapa oli tullut yllätyksenä myös uudelle opettajalle. Rehtori oli kertonut, että koulun vanhana käytäntönä oli ollut oppilaiden siirtäminen toisen opettajan luokkaan väliaikaisesti. Rehtori oli ollut selvästi pettynyt siihen, että erityisluokanopettaja oli hoitanut "keskustelun" edellä kerrotulla tavalla. Rehtorin mukaan erityisluokanopettajan kanssa oli keskusteltu vuosien varrella toistuvasti tilanteista, joissa erityisluokanopettajan toiminta ei ollut kaikilta osin asianmukaista. Opetuspäällikkö oli myös luvannut antaa koululle palautetta ja keskustella rehtorin kanssa asiasta.

Kantelija on vedonnut seikkaperäisesti Euroopan ihmisoikeussopimukseen, lapsen oikeuksien yleissopimukseen, Suomen perustuslakiin, perusopetuslakiin ja lastensuojelulakiin. Hän katsoo, että erityisluokanopettaja oli osoittanut oppilasta kohtaan epäasiallista kohtelua, joka täytti sosiaalisen ja psyykkisen kiusaamisen kriteerit ja oli lasta kohtaan halventavaa.

Siten kantelija tiedusteli oikeusasiamieheltä, onko erityisluokanopettajan menettelyä lapsen kohtelussa pidettävä edellä esitettyihin lakeihin ja sopimuksiin viitaten lainvastaisena ja viranomaiselta sopimattomana toimintana, joka täyttää sosiaalisen ja psyykkisen kiusaamisen kriteerit. Kantelija piti erityisluokanopettajan menettelyä ja metodeja sopimattomina myös muiden oppilaiden kannalta, koska hän opettaa painotetusti EMU- ja EHA1-oppilaita. Tällaisilla oppilailla on osalla kehityksen viivästymiä ja kehitysvammoja. Kantelija piti kirjoitustaan välttämättömänä, jotta erityisopettajan toimintaan ja koulun käytäntöön puututtaisiin sivistystoimessa muutoinkin kuin vain keskustellen.

Kantelija oheisti kirjoitukseensa opettajien kanssa käymänsä sähköpostikeskustelun.

- - -

3 RATKAISU

3.1 Tapahtumatiedot

Selvityksissä ja vastineissa on kerrottu seikkaperäisesti tapahtumista koulussa, joskin eri osapuolten näkemykset ja painotukset poikkeavat osittain toisistaan.

Koulun luokan oppitunti oli opettajan johdolla alkanut normaalisti tehtävien annolla oppilaille. Kuitenkin kantelijan lapsi oli tekemättä hänelle annettua lukemistehtävää nukahdellut ainakin kolme kertaa pulpettinsa päälle. Tämän vuoksi opettaja oli pyytänyt noin puolen oppitunnin jälkeen oppilasta siirtymään erityisluokanopettajan luokkaan, jotta oppilas pysyisi siellä hereillä. Täten oppilas oli koulun pienryhmäkäytännön mukaan jäänyt erityisluokanopettajan valvontaan.

Erityisluokanopettajan kertoman mukaan noin 15 minuuttia ennen kyseisen oppitunnin loppua opettaja koulussa sovitun käytännön mukaan oli tuonut luokkaan kantelijan lapsen, joka oli kiellostasta huolimatta alkanut nukkua kesken oppitunnin. Tässä tapauksessa kyseisellä oppilaalla oli myös erityisluokanopettajan mukaan ollut tapana poistua koulusta ilman lupaa, jos opettaja joutuu ojentamaan oppilasta. Erityisluokanopettaja oli suostunut ottamaan oppilaan luokkaan mutta samalla ilmoittanut, ettei istumapaikkaa ollut. Hän oli ilmoittanut oppilaalle, että koulussa totellaan opettajaa eikä nukuta tunnilla. Tämän jälkeen oppilas oli vähitellen alkanut puolittain maata luokahuoneen sivulla olevalla pöydällä. Erityisluokanopettaja oli kehottanut oppilasta menemään avoimen ikkunan viereen saamaan raitista ilmaa. Näin oppilas olikin tehnyt ja oppitunti oli pian päättynyt. Erityisluokanopettajan mukaan oppilas ei ollut näyttänyt merkkejä itkuisuudesta. Luokan ovi aulaan oli ollut auki. Erityisluokanopettaja on kiistänyt toimineensa kiusaavasti tai alistaavasti oppilasta kohtaan. Koko tilanne oli hänen mukaansa kestänyt noin 10–15 minuuttia. Koko prosessin aikana erityisluokanopettajaa ei ollut pyydetty yhteenkään palaveriin tai pyydetty tarkkaa kirjallista kuvasta tilanteesta. Hän on tulkinnut myös aiempaa päätöstäni vuodelta 2009 siten, että esittämäni käsitys oli koskenut koulun menettelyä jälki-istunnon järjestämisessä juhlan ajaksi. Tämän käytännön luomisessa yhdeksäsluokkalaisten juhlapäivänä ei erityisluokanopettajalla ollut käsityksensä mukaan mitään osuutta.

Rehtori on selvityksessään ja lisäselvityksessään kertonut, että oppilaan seisottamisessa luokan sivupaikalla olleiden kouluavustajien mukaan ollut mitään erikoista tai nöyryyttävää. Rehtori oli keskustellut asiasta erityisluokanopettajan kanssa ja ohjeistanut häntä keskustelemaan tapahtuneesta sekä opettajan että oppilaan kanssa. Erityisluokanopettajan anteeksipyyntö oppilaalle ei ollut vastannut rehtorin antamaa oheistusta. Koulun käytäntönä on, että jokainen opettaja hoitaa itse tilanteet oppilaidensa kanssa, mutta yhteistyömuotona on kuitenkin oppilaan toimittaminen johonkin toiseen, ei aina erityisluokanopettajan luokkaan rauhoittumaan.

Rehtorin mukaan erityisluokanopettaja osalta oli pitkään ilmennyt joitakin ongelmia tavassa puuttua erityisopetuksessa tilanteisiin. Erityisluokanopettaja on sittemmin rehtorin rehtoriaikana vuosina 2011–2012 edistynyt opettajana reilusti. Samoin tietokatkoksia kyseisen oppilaan asioissa oli tapahtunut syksyn 2011 lukukauden alun ja henkilövaihdosten johdosta, mutta niitäkin oli saatu hyvin korjattua.

Kaupungin opetuspäällikön esittämän kannan mukaan yleinen käytäntö on, että erimielisyydet oppilaan ja opettaja tai huoltajan ja opettajan kanssa hoidetaan asiallisesti, ammatillisesti ja ripeästi. Huoltaja pidetään tietoisena koulun toimintatavoista ja käytännöistä. Tämä on erityisen tärkeää, kun kysymys on erityisen tuen oppilaasta. Oppilaan kokemaa mielipahaa ei tässä tapauksessa voi jälkikäteen hyvittää, mutta koulun kanssa on sovittu prosessin tarkistamisesta tältä osin. Opettajan moitittavasta käytöksestä tulee koulun antaa riittävää ohjausta ja varmistaa toiminnan asianmukaisuus. Kaupungin opetussuunnitelmia on päivitetty - - -, jolloin opetuslautakunnassa oli käsitelty kolmiportaisen tuen mallin mukaan koulunkäynnin tukimuotoja.

Kantelijalla on kantelun ja antamansa vastineen mukaan toinen käsitys oppilaan seisottamisen keston pituudesta ja oppilaan avoimen ikkunan viereen ohjaamisesta, mikä perustuu oppilaan joulukuussa 2011 äidilleen antamiin tietoihin ja kantelijan niiden perusteella laatimaan piirroksen. Kantelijan mukaan hänen lastaan ei ollut missään vaiheessa käytetty ”haukkaamassa happea” ja ikkunaverhot olivat kiinni. Kouluavustajatkään eivät tilanteen nöyryyttävyyttä arvioidessaan olleet ottaneet huomioon lapsen näkökulmaa. Oppilaan väsymys voi olla merkki myös alkavasta sairastumisesta eikä oppilas olisi tarvinnut rauhoittamista. Kantelija on arvostellut erityisluokanopettajaa saamiensa lisätietojen perusteella, joita hän oli saanut erityisluokanopettajan luokassa toimineelta kouluavustajalta ja yhdeltä erityisluokanopettajan toimiin aiemmin puuttuneelta opettajalta.

3.2

Sovellettavat säännökset

Olen jo aiemmin antamassani, niin ikään samaa koulua koskevassa päätöksessäni todennut, että perustuslain (731/1991) 2 §:n 3 momentin mukaan julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin. Kaikessa julkisessa toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia. Perusopetuslain (477/2003) 36 §:n mukaan oppilas, joka häiritsee opetusta tai muuten rikkoo koulun järjestystä, taikka menettelee vilpillisesti, voidaan määrätä jälki-istuntoon enintään kahdeksi tunniksi tai hänelle voidaan antaa kirjallinen varoitus. Hallituksen esityksessä koulutusta koskevaksi lainsäädännöksi (HE 86/1997 vp, sivu 66) todetaan, että säännökset oppilaan poistamisesta luokasta, jälki-istunnon määräämisestä ja oppilaan määräämisestä suorittamaan kotitehtäviään koulussa koulutyön päätymisen jälkeen otetaan lakiin siten, kuin niistä aikaisemmin säädettiin asetuksella.

Lisäksi nyt puheena olevassa tilanteessa ovat merkityksellisiä oppilaan asiallista kohtelua, opetuksen tavoitteita ja lastensuojelua koskevat säännökset, joihin kantelussa on jo viitattukin. Siten Euroopan ihmisoikeussopimuksen (valtiosopimukset 63/1999) 3 artiklan mukaan ketään ei saa

kiduttaa, eikä kohdella tai rangaista epäinhimillisellä tai halventavalla tavalla. YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista (1989) edellyttää, että lasta koskevia päätöksiä tehtäessä on aina ensimmäiseksi otettava huomioon lapsen etu. Lastensuojelulain (417/2007) 4 §:n mukaan lastensuojelun on edistettävä lapsen suotuisaa kehitystä ja hyvinvointia. Lastensuojelun on tuettava vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa. Lastensuojelun on pyrittävä ehkäisemään lapsen ja perheen ongelmia sekä puuttumaan riittävän varhain havaittuihin ongelmiin. Lastensuojelun tarvetta arvioitaessa ja lastensuojelua toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu.

Perusopetuslain 3 §:n mukaan opetuksen tulee edistää oppilaiden tervettä kasvua ja kehitystä. Opetuksessa tulee olla yhteistyössä kotien kanssa. Hallintolain (434/2003) 6 §:n mukaan viranomaisen on kohdeltava hallinnossa asioivia tasapuolisesti sekä käytettävä toimivaltaansa yksinomaan lain mukaan hyväksyttäviin tarkoituksiin. Viranomaisen toimien on oltava puolueettomia ja oikeassa suhteessa tavoiteltuun päämäärään nähden. Niiden on suojattava oikeusjärjestyksen perusteella oikeutettuja odotuksia.

3.3

Arviointi

Nähdäkseni kysymyksessä oleva kanteluasia koskee sinänsä suhteellisen pientä, vain noin 15 minuuttia kestänyttä ongelmatilannetta koulun arkipäivän toiminnassa. Ilmenneiden ristiriitojen syntymiseen olivat osaltaan vaikuttaneet sekä koulun alkamisvaiheen henkilövaihdokset että tiedonkulun katkokset kyseisen oppilaan ongelmista.

Katson, että koulussa oppitunnin aikana ilmenneessä tilanteessa ja koulun käytännössä on kylläkin joitakin kurinpidollisia piirteitä, jotka eivät ehkä olleet uuden opettajan tiedoissa. Asiaan ovat vaikuttaneet myös erityisluokanopettajan käyttämät opetukselliset keinot ja vuorovaikutustaitojen osaaminen tai sen puute.

Lähtökohtaisesti en pidä perusopetuslain 36 §:n sallimat kurinpitokeinot huomioon ottaen nykyisin hyväksyttävänä sitä, että oppilasta seisotetaan ja nöyrytetään toisten oppilaiden nähden (vrt. tutkimus Juha Valta: Ongelmaoppilaat Oulun kansakoulussa vuosina 1874–1974, <http://herkules.oulu.fi/isbn9514267869/html/x1059.html>). Tilanteet voivat tietenkin olla erilaisia, kuten edellä mainitsemassani toisessa tapauksessa (EOA dnro 4367/2/10). Tuolloin tamperelainen sijaisopettaja oli seisottanut joitakin minuutteja oppilaitaan kovan metelin ja tottelemattomuuden takia ulkona kovassa talvipakkasessa. En pitänyt sitä asianmukaisena kurinpitokeinona.

Vaikka erityisluokanopettajan luokassa paikalla olleiden kouluavustajien mukaan tilanne ei ollut nöyryyttävä, on se luki- ja muista vaikeuksista kärsivän erityisoppilaan kannalta saattanut olla hyvinkin sitä. Seisottaminen eristettynä omasta luokastaan toisen luokan oppilaiden ja vieraan opettajan edessä voi lapsesta hyvinkin tuntua subjektiivisesti nöyryyttävältä. Lisäksi erityisluokanopettajan rehtorin pyynnöstä tekemä anteeksipyyntö oppilaalle on ollut pikemminkin loukkaava kuin hyvän vuorovaikutuksen ja opetuksen tavoitteiden mukainen.

Lisäksi on otettava huomioon, että oppilaan nukahteluun tunnilla voivat olla syinä paitsi haluttomuus oppia myös psyykkiset keskittymisvaikeudet tai suorastaan fysiologiset syyt. Opetuksen järjestäjän vastuulle kuuluvan oppilashuollon ja kouluterveydenhuollon tulee perehtyä oppilaan ongelmiin ja selvittää opetussuunnitelman puitteissa ja opetusjärjestelyihin liittyvän tuen avulla nämä ongelmat. Kaupunki on sinänsä hyväksynyt - - - perusopetuksen opetussuunnitelman, johon sisältyvät oppilaan tukimuodot ja oppilashuollon järjestelyt. Siten tällainen tilanne tulisikin

nähdä juuri lapsen edun ja kokonaisukehityksen kannalta.

Kuten edeltä havaitaan, voivat koulujen opetukselliset ja kurinpidolliset käytännöt olla ongelmallisia. Tähdennän vielä erikseen, että olen jo aiemmin tutkinut erityisluokanopettajaa henkilökohtaisesti koskeneen kantelun. Tuolloin kantelu koski koulun kurinpidokäytäntöä, jonka mukaan jälki-istunnot järjestettiin koulun juhlapäivänä. Olen päätöksessäni, jonka saatoin ohjaavine käsityksineen tiedoksi opettajalle, todennut, että ”rangaistaessa tai ojennettaessa opiskelijoita tulee, kuten muussakin hallintomenettelyssä noudattaa yleisiä hallinnon oikeusturvaperiaatteita eli objektiviteettiperiaatetta, yhdenvertaisuusperiaatetta, tarkoitussidonnaisuudenperiaatetta ja suhteellisuusperiaatetta. Käytännössä tämä merkitsee erityisesti, että viranomaisen käyttämien keinojen on oltava oikeassa suhteessa tavoitteisiin nähden ja että niistä on valittava vähiten rajoittava tai oikeuksiin puuttuva toimenpide” (Olli Mäenpää: Hallintolaki ja hyvän hallinnon takeet, sivu 74).

Pidin tuolloin koulun rangaistuskäytäntöä, jota erityisluokanopettaja oli toteuttamassa, virheellisenä. Tuolloisella rangaistuskäytännöllä oli syrjivä vaikutus, eikä se käsitykseni mukaan perustunut voimassa olevaan lainsäädäntöön. Koska erityisluokanopettaja on nyt pitänyt kritiikkini kohteena yleisesti koulun käytäntöä niin totean, että ihmiset ja tässä tapauksessa opettajat tekevät käytännön. Päätökseni tarkoitti myös henkilökohtaista moitetta erityisluokanopettajalle.

Kokoavasti siis esitän käsitykseni, että erityisluokanopettaja on menetellyt sopimattomasti noin 15 minuutin ajan kantelijan erityisopetuksessa olevaa lasta kohtaan ja anteeksipyyntönsäkin yhteydessä loukannut erityisoppilasta toisten oppilaiden nähden perusteetta. Perusopetuksen tavoitteeksi on opetushallituksessakin opetussuunnitelman perusteissa määritelty edistää yhteisöllisyyttä, vastuullisuutta sekä yksilön oikeuksien ja vapauksien kunnioittamista.

Muilta osin en pidä tarpeellisena puuttua asiaan, koska koulun rehtori ja opetustoimi ovat puuttuneet virheellisiin käytäntöihin. Kyseisen erityisoppilaan tukitoimista tulee kuitenkin yhteistyössä kodin kanssa jatkossakin huolehtia perusopetuslain edellyttämällä tavalla.

4

TOIMENPITEET

Eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain (197/2002) 10 §:n 2 momenttiin viitaten saatan edellä kohdassa 3.3 esittämäni käsityksen erityisluokanopettajan sopimattomasta ja virheellisestä menettelystä hänen tietoonsa.

Samalla kiinnitän koulun huomiota hyvän hallintotavan vaatimukseen ja siihen, että oppilaan ohjauksen, oppilashuollon tukitoimien ja oppilaan varsinaisen kurinpidon väliset rajat ja keinot tulee pitää selkeinä. Tässä tarkoituksessa perusopetuksen järjestäjän on nähdäkseni annettava opettajille jatkuvasti ammatillista koulutusta ja työnjohdollista opastusta.

Tässä tarkoituksessa lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni myös koulun rehtorille. Muihin toimenpiteisiin ei tämä asia anna aiheutta puoleltani.